

8. Слінько С.В. Теорія та практика реформування досудового розслідування // С .В.Слінько / Х.- Владимиров. 211. -280с.
9. Строгович М.С. Курс советского уголовного процесса. // М.С. Строгович. - М.: Юриздат НКЮ СССР. 1958. – 440с.
10. Тертишник В.М. Гарантії істини та захисту прав і свобод людини в кримінальному процесі // В.М.Тертишник/ -Дніпропетровськ.: Дніпр. державний ун-т внутрішніх справ. 2002. -350с.
11. Чувилов А.А. Оперативно – розыскное право. //А.А. Чувилов/ -М.: Академия МВД СССР. 1999. – 120с.

УДК 321:[316.354:351/354:331.07]

У.П. Бобко
здобувач

Львівського державного університету внутрішніх справ

ПРО ЕФЕКТИВНІСТЬ ЗАХИСТУ ТРУДОВИХ, СОЦІАЛЬНО – ЕКОНОМІЧНИХ ПРАВ ТА ІНТЕРЕСІВ ЗАСУДЖЕНИХ – ПРАЦІВНИКІВ ПІДПРИЄМСТ В ПЕНІТЕНЦІАРНОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

У статті розглянуто шляхи вдосконалення та підвищення ефективності захисту трудових, соціально – економічних прав та інтересів засуджених-працівників підприємств пенітенціарної системи України. Проаналізовано існуючий стан дотримання прав засуджених та необхідність відповідних законодавчих змін, а також розробки типового організаційно – правового механізму удосконалення системи захисту прав та свобод засуджених – працівників підприємств пенітенціарної системи шляхом укладення колективних договорів, сторонами якого виступають органи державної влади та місцевого самоврядування, керівництво підприємства на якому працюють засуджені та комітет засуджених – працівників підприємства пенітенціарної служби та правозахисні громадські організації.

Ключові слова: пенітенціарна служба України, права та свободи засуджених, колективний договір, органи влади, громадські організації.

В статье рассмотрены пути совершенствования и повышения эффективности защиты трудовых, социально-экономических прав и интересов осужденных-работников предприятий пенитенциарной системы Украины. Проанализировано существующее положение соблюдения прав осужденных и необходимость соответствующих законодательных изменений, а также разработки специального организационно – правового механизма совершенствования системы защиты прав и свобод осужденных работников предприятий пенитенциарной системы путем заключения коллективных договоров, сторонами которого выступают органы государственной власти и местного самоуправления, руководство предприятия на котором работают осужденные и комитет осужденных – работников предприятия пенитенциарной службы и правозащитные общественные организации.

Ключевые слова: пенитенциарная служба Украины, права и свободы осужденных, коллективный договор, органы власти, общественные организации.

The article reveals the ways to improve efficiency and security of employment, socio – economic rights and interests of prisoners, workers' penitentiary system of Ukraine. The existing state rights of prisoners and the need for appropriate legislative changes and organizational development model – the legal mechanism of improving rights and freedoms of prisoners – the workers' prison system by collective agreements, the parties of which are public authorities and local self-management on which are convicted and sentenced Committee – employees of the penitentiary service and right protection civil society organizations.

Key words: Prison Service of Ukraine, rights and freedom of prisoners, collective agreement, governments, civil society organizations.

Постановка проблеми. Актуалізація євроінтеграційних ініціатив в Україні впродовж останніх років зумовлює не лише трансформацію соціально-економічної системи держави у відповідності до стандартів ЄС, але й вимагає здійснення визначених кроків щодо посилення захисту прав та свобод людини. Зокрема нагальним сьогодні є питання належного захисту прав та інтересів засуджених-працівників у пенітенціарній системі держави.

Засуджені, які зайняті на підприємствах пенітенціарних закладів, мають значну частину прав щодо їх захисту в процесі трудової діяльності, як і працівники, зайняті на підприємствах інших типів. Але, якщо для більшості підприємств необхідність дотримання прав найманих працівників чітко окреслена нормативно-правовими актами і врегульовуються, в основному, шляхом укладення колективного договору між трудовим колективом та власником, то серед ув'язнених, які працюють на підприємствах пенітенціарної системи, досі

не існує інституцій, до повноважень яких входив би захист інтересів засуджених – працівників, законодавчо не визначеним залишається механізм врегулювання та захисту трудових та інших соціально-економічних інтересів та прав засуджених.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Останніми роками науковці приділяють особливу увагу підвищенню ефективності дотримання прав людини у місцях позбавлення волі, поліпшення фізичного та морального здоров'я ув'язнених. Так у працях О.М. Бандурки, А.Х. Степанюка, І.С. Яковця, О.В. Смірнова, А.В.Бриллиантова, К.К. Горяїнова, К.П. Уржинського, А.А. Мядельца О.М. Джужи, В.М. Прусса, В.П. Севостянова, Г.С. Семакова та інших особлива увага приділяється дотриманню прав людини при виконанні кримінальних покарань в установах кримінально – виконавчої системи. Серед українських дослідників які займаються проблема забезпечення прав засуджених у кримінально – виконавчій системі України можна відзначити В.А. Бадира, О.П. Букалов, А.П. Гель, В.М. Романов, І.С. Яковець, Є.Ю. Захаров. Багато дослідників, серед яких П.Д. Пилипенко, Г.І. Чанишева, Н.Б. Болотіна, звертаються до проблем захисту прав трудящих, серед основних механізмів реалізації якого – укладення колективних договорів. Однак, засуджені до позбавлення волі, не дивлячись на специфіку свого правового статусу, є окремою групою осіб з особливими соціально – економічних правами та їх обмеженнями.

Обмеження стосуються, перш за все, вибору роду діяльності засуджених, яка передбачена статтею 43 Конституції України, якою зазначено безальтернативність такого вибору – кожен засуджений повинен працювати на тому робочому місця, яке йому забезпечить адміністрація пенітенціарного закладу [1, с. 1]. Але ці обмеження не можуть впливати на зміни загального правового статусу засуджених у сфері трудових, соціально – економічних прав, оскільки останні є громадянами держави. За таких обставин питання регулювання праці засуджених до позбавлення волі повинні вирішуватись відповідно до норм конституційного, трудового та адміністративного права. Так К.П. Уржинський до числа трудових прав засуджених відносить: 1) право на вибір роду заняття; 2) право на вибір місця, часу, й форми реалізації праці; 3) право на забезпечення заробітною платою; 4) право на належні та безпечні умови праці; 5) право на відпочинок; 6) право на участь в управлінні виробництвом [2, с.56]. У свою чергу А.А. Мяделец також додає, що засуджені пенітенціарної системи мають право на захист від безробіття та право, яке виключає примушення засуджених до праці [3]. О.В. Смірнов відстоює позицію щодо права засуджених фактично виконувати роботу та оспорювати незаконні дії адміністрації підприємства [4].

Межі нормативного регулювання прав у сфері трудового законодавства для засуджених, обумовлені рішенням питання про те, яка галузь права є пріоритетною в даному випадку. В юридичній літературі виокремлюється думка про те, що праця осіб, засуджених до позбавлення волі, регулюється двома галузями права: кримінально – виконавчим та трудовим. Так Бриллиантов А.В. та інші вважають, що праця засуджених повинна регулюватись кримінально – виконавчим законодавством. Ці сфери їх праці, які не відрізняються від праці вільних громадян, повинні регулюватись трудовим законодавством [5]. Однак, погодимось з Л.М. Дубровицьким, який вказує на вагомому роль адміністрування при дотриманні прав засуджених, у тому числі у і процесі їх трудової діяльності, а тому ці питання також повинні бути сферою адміністративного права [6].

Оскільки основним правовим механізмом врегулювання трудових відносин на підприємствах є колективний договір (угода), більшість вчених та представників органів управління акцентують свою увагу на вирішенні проблем, пов'язаних з врегулюванням питань укладення та дотримання положень колективних договорів, угод підприємств різних форм власності. Водночас можна відзначити недостатність висвітлення питань щодо захисту трудових, соціально – економічних інтересів засуджених – працівників на підприємствах пенітенціарної системи. Тож, актуальним завданням юридичною науки є розробка та імплементація механізмів підвищення ефективності захисту інтересів цієї особливої групи працівників.

Постановка завдань. Метою статті є окреслити напрями підвищення ефективності захисту трудових інтересів засуджених – працівників у системі пенітенціарної системи шляхом укладення багатосторонніх колективних договорів, угод. Для досягнення мети нами визначені такі завданнями:

- охарактеризувати стан захисту трудових, соціально – економічних прав та інтересів засуджених, задіяних на підприємствах пенітенціарної служби України;
- визначити роль органів державної та місцевої влади, а також громадських організацій у покращенні протекціонізму прав засуджених в процесі їх трудової діяльності;
- запропонувати шляхи формування адміністративних механізмів регулювання трудових, соціально – економічних взаємовідносин на підприємствах пенітенціарної служби.

Виклад основного матеріалу. Для визначення основних напрямів юридичного забезпечення, які потребують удосконалення досліджуваної проблеми, нами здійснено аналіз основних нормативно-правових актів, які регулюють питання захисту інтересів та прав засуджених. Вивчення й аналіз міжнародних актів та конвенцій дозволяє, на нашу думку, виокремити дві основні групи прав та свобод які істотно впливають на суть та вдосконалення законодавства, що відбивається на правовому стані засуджених які викладені у табл. 1.

Зміни у Кримінально – виконавчому кодексі (КВК) України, які вступили в силу в лютому 2010 року, передбачають, зокрема в ст. 118 говориться, що “адміністрація виправного закладу зобов’язана створити умови, які дають можливість засудженим займатись суспільно корисною оплачуваною працею” [9, с.4].

Аналіз нормативно-правових актів, які регулюють права та свободи засуджених-працівників підприємств пенітенціарної системи

Права та свободи людини	Нормативні документи які регламентують права та свободи людини
1. Права та свободи людини та їх реалізація у правовому статусі громадянина	Конституція України (1996 р.); Загальна декларація прав людини (1948 р.); Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права (1966 р.); Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження та покарання (1984 р.).
2. Права та свободи людини та їх реалізація у правовому статусі засуджених	Конституція України (1996 р.); Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або принижуючих гідність видів поводження та покарання (1984 р.); Кримінально – виконавчий кодекс України (2003 р.); Міжнародні стандарти (Європейські пенітенціарні правила) (1957 р.).

Складено автором.

Стаття 63 Конституції України встановлює, що засуджений користується всіма правами людини і громадянина, за винятком обмежень, які визначені законом і встановлені вироком суду [1]. Інакше кажучи, на засуджених поширюється більшість прав, свобод та обов'язків людини і громадянина, передбачених розділом II Основного Закону країни, в тому числі і тих, які пов'язані із трудовою діяльністю.

Важливим елементом при відбуванні покарання засудженими є праця, вона не може бути рабською, повинна оплачуватися й не містити в собі ознак покарання та приниження [11]. Відомо, що з бюджету країни заклади пенітенціарної системи сьогодні фінансуються на 50%, решту коштів ув'язнені повинні заробити власною працею, хоча згідно прийнятим Україною міжнародним зобов'язанням, фінансування захищених статей (утримання, харчування, медичне обслуговування) повинне бути стовідсотковим із держбюджету.

За даними Державного департаменту з питань виконання покарань щодо трудової зайнятості спецконтингенту у місцях позбавлення волі, у першому кварталі 2008 року в Україні працювали лише 21% засуджених, а решта – були без роботи [8]. Протилежні дані отримані Всеукраїнським благодійним Фондом «Правова ініціатива», яким в результаті опитування засуджених виявлено, що лише 22,5% з них непрацевлаштовані, а решта працюють навіть без вихідних і у дві зміни. Лише кожний п'ятий (21,1%) вважає свої умови праці прийнятними (відсутність опалення, роздягалень, спец одягу, душових, аварійний стан робочих приміщень тощо) [7].

Усі заходи та гарантії щодо виконання трудових обов'язків засудженими повинні відповідати аналогічним заходам, встановленим для осіб, які перебувають на волі. КВК містить суперечливі норми щодо права на працю засуджених. А саме, з одної сторони стаття 107, згідно якої засуджений має право на працю. З іншої сторони стаття 118 засуджений зобов'язаний працювати [9]. Непорозуміння в частині обов'язковості праці виникає тому, відсутній поділ на види праці: обов'язкову та примусову.

Законом не визначено, що праця на підприємствах пенітенціарної системи для засуджених є обов'язковою. Окремі нормативно-правові акти вказують на необхідність забезпечення належних умов праці засуджених та її оплати, однак до сьогодні є невизначеним механізм контролю за дотриманням керівництвом закладів позбавлення волі цих положень, а також рівнів відповідальності за порушення трудових, соціально – економічних прав та інтересів засуджених – працівників підприємств пенітенціарної системи України.

Стаття 43 Конституції України, забороняє примусову працю, окрім праці, яка виконується особою за вироком чи іншим рішенням суду. Оскільки рішення суду, яким би особа була зобов'язана працювати в місцях позбавлення волі, не виноситься, то і праця, зведена в обов'язок КВК, здобуває ознаки примусової. Загальнообов'язковість праці в діяльності виправних колоній є позаекономічним і позаправовим примусом до роботи, що є несумісним з конституційним принципом рівноправності. На цю обставину звернув увагу і В.С. Нерсисянц, який прийшов до висновку, що той, хто не за своїм волевиявленням зобов'язаний працювати, хто буде працевлаштований примусово (у даному випадку не має значення – у якості засудженого чи ні), той звичайно не може розглядатися ні як суб'єкт права на еквівалентну оплату його примусової праці, ні як суб'єкт права взагалі [10, с.157].

11 січня 2006 року Кабінетом Міністрів Ради Європи була затверджена нова редакція Європейських пенітенціарних правил [11]. Правила розмежовані за різними темами та були доповнені новими положеннями. Україна приєднавшись до Ради Європи зобов'язалась дотримуватись загальних обов'язків згідно із Статутом Ради Європи.

У міжнародних стандартах (Європейські пенітенціарні правила) правило щодо винагороди за працю сформульоване однозначно: за свою роботу в'язні повинні отримувати справедливую винагороду [11, с. 1]. Кримінально-виконавчим законодавством України встановлено виняток, який передбачає можливість безоплатного залучення засуджених до праці. До цих робіт засуджені залучаються по черзі, в неробочий час і не більше, як на дві години на день [9]. Це положення українського законодавства порушує вимоги міжнародних актів і дає змогу взагалі позбавляти засудженого вільного часу. Адже, приміром, робота з благоустрою можлива у вільний від основної роботи час, а її тривалість саме й дорівнює максимально можливій тривалості вільного часу засудженого.

Ціла низка статей передбачає використання праці засуджених як покарання (ст. 68, 82, 132, 145 КВК) [9, с. 2-3]. Однак це суперечить міжнародним стандартам поводження з ув'язненими, відповідно до яких ув'язнених не можна карати в дисциплінарному порядку роботою з обслуговування самої установи.

У статті 5 КВК закріплено принцип участі громадськості в передбачених законом випадках у діяльності органів та установ виконання покарань. У роботі органів та установ виконання покарань громадськість бере участь через спостережні комісії та інші громадські об'єднання [9]. У Європейських пенітенціарних правилах акцентується увага, що нагляд за дотриманням прав засуджених повинен здійснюватись незалежними органами чи організаціями а результати його повинні бути публічно доступними. Європейські пенітенціарні правила розвивають ідею упорядкування взаємовідносин між тюремними установами, засудженими та громадськістю.

Важливим джерелом отримання інформації про реальний стан проблем у кримінально – виконавчій системі можуть бути моніторинги, перевірки як державними органами (прокуратура, Уповноважений з прав людини), так і громадськими організаціями.

В Росії в 2010 році у Державну думу був внесений законопроект, який покликаний дати юридичне підґрунтя діяльності адміністративного та громадського контролю у місцях позбавлення волі. Згідно цього документу у кожному суб'єкті Російської Федерації повинні бути створені наглядові громадські комісії чисельністю від трьох до десяти осіб [14].

Громадський контроль є важливим інструментом впливу на рівень дотримання прав та інтересів засуджених. В Україні громадський контроль покладений на спостережні комісії. За даними регіональних підрозділів Міністерства праці та соціальної політики, в Україні є 657 спостережних комісій, в яких працює понад 6400 осіб [12; 15, с.52]. Актуальним вбачається й прийняття оновленого варіанту Положення про спостережні комісії, який б більше відповідав реаліям сьогодення. На нинішній час, механізм діяльності спостережних громадських комісій щодо захисту інтересів засуджених в Україні, на наш погляд не є достатньо дієвим. У цьому ми вбачаємо декілька факторів.

По-перше, у діяльності спостережних комісій бракує “зворотнього зв'язку”, інформації про виправлення виявлених порушень. Отримати інформацію про масові порушення прав засуджених можна лише зі слів родичів засуджених, адвокатів та журналістів.

По-друге, законодавство України не наділяє громадські організації правом безперешкодного відвідування закладів пенітенціарної системи, та представляє для огляду відвідувачам лише позитивні сторони роботи виправного закладу.

По-третє, громадські ради при управліннях Державного департаменту України з питань виконання покарань куди повинні входити представники громадськості, як правило, очолюються колишніми працівниками системи і ці ради, зазвичай, фактично не працюють, що визнає й керівництво самого Департаменту [7].

Вплив вказаних факторів створює суттєві перепони щодо застосування громадського контролю за дотриманням трудових, соціально – економічних прав і інтересів засуджених під час відбування ними покарання у вигляді позбавлення волі.

Аналіз сучасного стану захисту прав, свобод та інтересів засуджених осіб – працівників підприємств пенітенціарної системи сприяє виокремленню наступних проблем, які потребують нагального вирішення:

- невідповідність окремих норм Конституції України та норм законодавства України, відомчих нормативно – правових актів щодо дотримання трудових, соціально – економічних прав засуджених (оплата праці, оформлення пенсій під час відбування покарань, дотримання належних умов утримання та праці, тощо);
- адаптація норм чинного кримінально – виконавчого законодавства, до положень Європейських пенітенціарних правил з врахуванням рекомендацій Європейського Комітету із запобігання катувань;
- відсутність системного моніторингу та контролю органами державного влади за дотриманням норм законодавства щодо умов утримання та праці засуджених в установах пенітенціарної системи;
- недостатність владних повноважень громадських організацій у здійсненні заходів контролю за дотриманням прав та свобод засуджених у виправних закладах пенітенціарної системи;
- недосконалість діючої системи подання скарг на дії керівництва виховного закладу, якщо такі дії порушують трудові, соціальні права засуджених;
- невизначеність механізму захисту трудових, соціально – економічних прав та інтересів засуджених у виправних закладах, з перспективою укладення спеціалізованих трьохсторонніх колективних договорів.

Окремі кроки для вирішення окреслених проблем вже зроблено. Так у Верховній Раді було прийнято Закон "Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України" (щодо посилення державного та громадського контролю за дотриманням прав засуджених осіб в установах виконання покарань) [13]. Цим документом закріплюється пріоритет реалізації контролю за дотриманням прав засуджених над режимом в установах виконання покарань, пропонується розширити перелік осіб, яким надано право без спеціального дозволу відвідувати установи виконання покарань для здійснення контролю за дотриманням прав засуджених. До такого переліку додатково включені спеціально уповноважених представників, а саме,

президента, прем'єр-міністра, міністра юстиції, міністра внутрішніх справ, голови Ради міністрів АРК, голів місцевих державних адміністрацій, сільських, селищних, міських голів, помічників народних депутатів України, депутатів Верховної Ради АРК, депутатів місцевих рад, членів громадської ради при центральному органі виконавчої влади з питань виконання покарань.

Їм гарантоване право самостійно або в супроводі до трьох медичних працівників та до двох представників ЗМІ відвідувати виправні заклади пенітенціарної системи, без будь-яких дозволів, у будь-який час (включаючи нічний), без необхідності попереджати адміністрацію виправного закладу про такий візит (за умови, що кількість таких осіб, які одночасно перебувають в одній установі виконання покарань, не перевищує 10). Серед іншого, їм надається можливість пересуватися територією установи виконання покарань, здійснювати аудіо- та відеозапис і поширювати отриману інформацію, ознайомлюватися з документацією, подавати усні або письмові запити, перевіряти додержання законодавства, оскаржувати протиправні дії (бездіяльність) посадових і службових осіб виховного закладу пенітенціарної системи, вимагати негайного припинення таких дій (бездіяльності) та притягнення до відповідальності винних осіб, спілкуватися з будь-якими працівниками установи та засудженими (в тому числі на умовах анонімності).

Для прикладу можна навести проведення громадського моніторингу у Грузії, де при кожному пенітенціарному закладі створюється Рада громадського контролю. На сьогоднішній день в Грузії існує 15 таких комісій, до яких входить 109 осіб. У більшості це представники неурядових організацій. Вони систематично відвідують установи, попередньо не попереджаючи адміністрацію пенітенціарного закладу.

У Великобританії існує більш як тридцять національних превентивних механізмів контролю за дотриманням прав засуджених. Один із них – це робота Асоціації незалежних відвідувань місць позбавлення волі, яка діє вже більше десяти років. Асоціація є неурядовою організацією, яка співпрацює з поліцією, поліцейськими радами, місцевими громадами, органами державної влади. Мета діяльності асоціації – покращення взаєморозуміння між поліцією та громадою. Незалежні відвідувачі місць позбавлення волі є членами місцевих громад, які без оголошення відвідують поліцейські дільниці з метою перевірки умов утримання та поведінки із затриманими. А організація незалежних відвідувань – це обов'язок кожної поліцейської ради спільно з шеф-констеблями.

Дієвим механізмом є постійний моніторинг і контроль за діяльністю пенітенціарних закладів з боку місцевої влади. Оскільки засуджені мають право голосу на виборах, органи представники місцевої влади зацікавлені у забезпеченні належних умов утримання та праці засуджених. У адміністративному праві розвинених країн визначені чіткі механізми участі представників органів влади різних рівнів у протекціонізмі прав та свобод засуджених, у тому числі щодо їх трудової діяльності.

На наш погляд запозичення досвіду інших держав може сприяти створенню ефективної системи моніторингу та контролю за дотриманням прав засуджених і в Україні. Для вирішення даної проблеми необхідно розробити та впровадити механізм укладення спеціалізованих колективних договорів, які повинні укладатись у кожному виправному закладі та підприємстві пенітенціарної системи. Типовий проект колективного договору має бути розроблений та закріплений на законодавчому рівні, а укладення таких спеціалізованих договорів повинно бути обов'язковим, що доцільно передбачити Законом України “Про колективні договори і угоди”. Оскільки заклади пенітенціарної системи є, переважно, закритого типу, і доступ громадськості до них є обмеженим, найважливішим контролюючим органом щодо дотримання прав і свобод засуджених, у тому числі і в процесів їх трудової діяльності повинні стати органи державної та регіональної влади. Використовуючи досвід розвинених країн, сторонами таких договорів повинні стати органи державної влади та місцевого самоврядування, керівництво виховного закладу, а засуджених представляти комітет засуджених – працівників підприємств пенітенціарної системи. Комітет засуджених на зразок профспілкового органу, повинен бути обраний із числа засуджених які б представляли інтереси усіх засуджених – працівників та виступав як сторона спеціалізованого колективного договору.

Такі договори повинні:

- визначати повноваження та права представників місцевої, державної влади щодо можливості участі у перевірках та моніторингу, щодо дотримання та захисту трудових, соціально – економічних прав засуджених працівників пенітенціарних закладів ;
- визначати повноваження та права представників громадських організацій як сторони спеціалізованого колективного договору, щодо перевірки стану дотримання прав та гарантій засуджених – працівників;
- закріплювати положення щодо створення спеціального комітету засуджених – працівників на кожному підприємстві пенітенціарної системи, а також визначення повноважень щодо можливості систематично та безперешкодного спілкування членів комітету з особами, що репрезентують органи влади, громадські організації, з приводу дотримання трудових, соціально – економічних прав засуджених керівництвом пенітенціарного закладу.

На сьогодні очевидно, що Україна потребує реформування пенітенціарної системи. Насамперед має бути переглянута нормативно-правова база щодо рівня підвищення захисту трудових, соціально – економічних прав засуджених. Зокрема, вважаємо, що першочерговими кроками щодо захисту прав та інтересів засуджених – працівників мають стати внесення відповідних змін:

- до кримінально – виконавчого кодексу України, зокрема у розділ 18 “Праця засуджених до позбавлення волі”, доповнити статтею про обов’язковість укладення спеціалізованого трьохстороннього (чотирьохстороннього) колективного договору на підприємствах пенітенціарної служби;
- до Кодексу України про адміністративні правопорушення: доповнити главу 5 “Адміністративні правопорушення в галузі охорони праці і здоров’я населення про накладення адміністративного стягнення на керівника підприємства на якому працюють засуджені – працівники, а також керівника установи виконання покарань за не укладення та не дотримання умов спеціалізованого колективного договору в межах підприємства пенітенціарного закладу. А саме доповнити розділ статтею 41-1 пунктом 2 та викласти його в такій редакції “ухилення керівника підприємства та керівника установи виконання покарань Державного департаменту України з питань виконання покарань, від участі в переговорах щодо укладення, зміни чи доповнення спеціалізованого колективного договору, угоди, умисне порушення встановленого законодавством строку початку переговорів або незабезпечення роботи комісій з представників сторін чи примирних комісій у визначений сторонами переговорів строк – тягне за собою накладення штрафу від трьохсот до тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян

Висновки. 1. За результатами аналізу нами встановлено, що попри ратифікацію Європейських пенітенціарних правил, інших діючих нормативно-правових актів, спостерігається регулярне порушення прав та свобод засуджених, у тому числі і в процесі їх трудової діяльності. Це активізує необхідність вдосконалення нормативно – правової бази та розроблення організаційних механізмів захисту інтересів засуджених – працівників підприємств пенітенціарної системи;

2. Досвід розвинених країн засвідчує, що ефективність захисту ув’язнених працівників системи виконання покарань значно підвищується при умові посилення контролю з боку органів влади і громадських організацій. Однак для розширення повноважень представників органів управління громадських організацій необхідним є чітке законодавче визначення їх повноважень. Адаптація в Україні провідного досвіду захисту прав та свобод засуджених таких країн як США та країни ЄС обумовлює необхідність відповідних законодавчих змін та розробки типового організаційно правового механізму удосконалення системи захисту прав та свобод працівників пенітенціарних закладів;

3. Нами визначено, що сьогодні необхідними є зміни до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Закону України “Про колективні договори і угоди”, кримінально – виконавчого кодексу України, а оптимальним механізмом комплексної реалізації таких змін є укладення спеціалізованих колективних договорів на усіх підприємствах пенітенціарної системи;

4. Сторонами колективного договору можуть виступати органи державної влади та місцевого самоврядування, керівництво підприємства на якому працюють засуджені та комітет засуджених – працівників підприємства пенітенціарної служби та правозахисні громадські організації. Типові форми колективних договорів повинні бути розроблені Управлінням юстиції і підлягати підвідомчій реєстрації в органах місцевої влади.

Запровадження такого механізму вирішення проблеми захисту трудових, соціально – економічних прав та інтересів засуджених дозволить Україні вирішити не лише проблеми захисту засуджених, але й стати справді європейською державою.

Література

1. Конституція України. Закон № 254к/96-ВР від 28.06.1996 // Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1996. – № 30. – С. 141 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-вр>.
2. Уржинський К.П. Г Гаранții права на труд [Текст] / К. П. Уржинский. – М. : Юрид. лит., 1984. – 200 с.
3. Мяделец А.А. Экономические права человека в России и в Европейском сообществе : сравнительный анализ / А.А. Мяделец // Философ. науки. – 1999. – № 3-4. – С.45-46.
4. Смирнов О.В. Трудовое право / О.В.Смирнов. – М.: ТК Велби, Проспект, 2008. – 600с.
5. Комментарий к Федеральному закону « О содержании под стражей подозреваемых и обвиняемых в совершении преступлений» / Бриллиантов А.В., Горяинов К.К., Дубровицкий Л.П. М.: Проспект, 2010. – 208 С.
6. Дубровицкий Л.П. Трудовая занятость осужденных в условиях развития рыночных отношений // Проблемы труда осужденных в условиях становления рыночной экономики : материалы науч. – практ. семинара. – Домодедово: б/и, 1996. – С. 47- 48.
7. Тюремний портал. Громадська правозахисна організація “Донецький меморіал”/ Офіційний сайт [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ukrprison.org.ua>
8. Офіційний веб – сайт Державної пенітенціарної служби України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.kvs.gov.ua/peniten/control/main/uk/index>
9. Кримінально-виконавчий кодекс України. Кодекс, Закон № 1129-IV від 11.07.2003 // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. – № 3-4. – С. 21 [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1129-15>

10. Нерсесянц В.С. *Філософія права: Учебник для вузов / В.С.Нерсесянц. – М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА-М, 1999. – С. 149.*

11. *Європейські пенітенціарні правила: Правила, Міжнародний документ від 12.02.1987 / Рекомендація Ради Європи R (2006) // Офіційний сайт Верховної Ради України [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_032*

12. *Офіційний сайт Спостережних комісій України. Статистичні дані [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.sposterejni.ru/home.html>*

13. *Про внесення змін до Кримінально-виконавчого кодексу України щодо забезпечення прав засуджених осіб установах виконання покарань. Закон № 1828-VI від 21.01.2010 // Відомості Верховної Ради України (ВВР), – 2010.- N 12. – С.114 [Електронний ресурс] – Режим доступу:<http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1828-17>.*

14. *Офіційний веб – сайт Міністерства юстиції України [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.minjust.gov.ua/0/30687>.*

15. *Моніторинг дотримання соціально-економічних прав засуджених осіб в Україні/ за редакцією О. П. Корнієнко. – К. : "АДЕФ-Україна", 2008. – 78 с.*

УДК: 339.142.055

Р.В. Довбуш
економіст,

ТОВ фірма «Габен»

Л.Д. Тимошевська

к. е. н., доцент,

Київський національний економічний університет ім. В. Гетьмана

Л.В. Легка

Львівська державна фінансова академія

МАКРОЕКОНОМІЧНИЙ АСПЕКТ РОЗДРІБНОГО ТОВАРООБИГУ ТА ЙОГО ЗВ'ЯЗОК ІЗ ЧИСЕЛЬНІСТЮ НАСЕЛЕННЯ

Розкривається макроекономічний аспект роздрібної торгівлі. Аналізується зв'язок її товарообігу із чисельністю населення.

Ключові слова: роздрібна торгівля, роздрібний товарооборот, населення, рівень безробіття, номінальна заробітна плата.

Раскрывается макроэкономический аспект розничной торговли. Анализируется связь её товарооборота с численностью населения.

Ключевые слова: розничная торговля, розничный товарооборот, население, уровень безработицы, номинальная заработная плата.

Disclosed macroeconomic aspect of retail. Analysed impact of the country's population on retail turnover.

Key words: retail, retail turnover, population, unemployment, nominal wages.

Постановка проблеми. Батько макроекономіки Дж. М. Кейнс стверджував, що ключовим фактором господарської активності є наявність адекватного платоспроможного попиту на товарних ринках і що нестача попиту веде до зменшення виробництва та зростання безробіття (пор.: [14, с. 27]). Фактично йдеться про те, що в економіці ринкового типу саме витрати народжують доходи і є стимулюючим фактором процесу відтворення та інвестування.

Львова частка попиту населення задовольняється через придбання товарів у роздрібній торговій мережі. Тому її товарообіг є одним з найважливіших індикаторів стану економіки країни. Звідси впливає теоретична і прикладна значущість дослідження макроекономічного аспекту роздрібного товарообігу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Незважаючи на визначальний вплив динаміки роздрібної торгівлі на формування ВВП країни, її аналіз не є об'єктом уваги широкого кола економістів в Україні. У вітчизняному науковому просторі спостерігається відвертий дефіцит досліджень даного напрямку. Переважно аналізуються мікроекономічні параметри динаміки роздрібної торгівлі, наприклад, планування трудових та фінансових ресурсів підприємств роздрібної торгівлі [1], облік і контроль торговельних витрат [15], інвестиційна діяльність на підприємствах роздрібної торгівлі [8], організаційні особливості розвитку роздрібної торгівлі [2; 16]. У макроекономічному аналізі перевагу віддають аналізу зовнішньої торгівлі України [7; 11]. Крім того, ряд авторів